

Eräiden suomen sanojen varhaisesiintymiä, merkityshistoriaa ja vanhempaa synonyymistoa

Suppeahkossa mutta varsin antoisassa kirjassaan Sanojemme ensi-esiintymiä Agricolasta Yrjö-Koskiseen (1960) MARTTI RAPOLA kuvaa hyvin havainnollisella ja sattuvalla tavalla niitä vaikeuksia, jotka kohtaavat suomen sanojen kronologian selvittämiseen pyrkivää tutkijaa. Teoksen esipuheessa hän lausuu (s. 9): ”Käsillä-olevan kirjasen teossa olen tuntenut olevani kuin karkuteille hajaantunutta katrasta kiertämässä. Suomen kirjakielen keskeistä sanastoa pitäisi saada edustava määrä saarretuksi kronologian aitaukseen. Eräitä onnistuu pitelemään kurissa, toisia kuvittelee jo sitoneensa, kunnes yllätyksekseen havaitsee, että ilo ja varmuus olikin ennenaikaista. Tulkaa apuun, kylänmiehet — niin tekee mieli huudahtaa, ja sellaiseksi huudahdukseksi olen tämän tämänkertaisten toteamusteni julkisuuteen päästämisen tarkoittanutkin. Ottakaamme karkulaiset yhteistoimin kiinni. Jälkiä on näkyvissä.”

Seuraava esitys pyrkii olemaan tällainen RAPOLAN toivoma kylänmiehen kädenojennus joidenkin sanakarkulaisten kiinniottamiseksi ja sopinee siis Sananjalan palstoille. Se sisältää lähtökohtana ja runkona parinkymmenen suomen sanan varhaisia esiintymiä ja tekee samalla hieman selkoa näiden sanojen mahdollisesta merkityksenkehityksestä sekä niiden tarkoittamien käsitteiden ilmaisuhistoriasta. Sanat ovat suurimmaksi osaksi liike- ja muun elinkeinoelämän alalta ja ne käsitellään aakkosjärjestyksessä.

Eri sanakirjoja tarkoitettaessa käytetään niiden tekijöiden tai toimittajien nimiä tai — allamainituissa tapauksissa — nimilyhennyksiä, ilmestymisvuotta osoittavan luvun seuraamina: AHL = Ferd. Ahlman, CAN = Knut Cannelin, EUR = G. E. Eurén, EURO = D. E. D. Europaeus, GAN = Christfrid Ganander,

GEI = Joh. Gabr. Geitlin, HEL = Carl Helenius, JUL = Daniel Juslenius, JÄN = Arvi Jännes, LÖ = Elias Lönnrot, REN = Gustav Renwall, Y-Ko = E. S. Yrjökoskinen. (Vrt. myös RAPOLA mt. s. 22.)

Erikseen mainittakoon seuraavat lyhennykset:

AK = Asetus, julistus tai muu virallinen asiakirja.

CAN 1899 = Svenskt-Finskt Lexikon. Utarb. af J. A. HAHNSSON, A. H. KALLIO, H. PAASONEN, K. CANNELIN. Helsingfors 1899.

KK 1882 = Käytännöllinen Kauppamies. Kirj. GEORG SCHEUTZ. Suomennos. Helsinki 1882.

KP 1876 = Lyhyt oppikirja yksinkertaisesta kirjanpidosta. Toim. S. P. DAHLBECK. Suomennos. Helsinki 1876.

LILIUS 1862 = AUKUSTI LILIUS Käytännöllinen opastus yksinkertaisessa kirjanpidossa. Turku 1862.

LKT 1883 = Svensk-Finsk Lag- och Kurialterminologi. Helsingfors 1883.

LOK 1847 = R. von TRAPP Asianajaja, eli Lain-opillinen Käsikirja — —. Suom. P. HANNIKAINEN. Viipuri 1847.

LOK 1849 = Käsi-kirja Lain opissa, Talonpojille. Toim. G. C. Vaasa 1849.

LVS 1883 = Suomal.-Ruotsal. Laki- ja Virkakielen Sanasto. Helsinki 1883.

LYYTINEN 1883 = M. LYYTINEN Kauppakirjuri — —. Jyväskylä 1883.

OKK 1865 = Osoitus Kaupan-kirjewaihtoon. Suom. H. K. K., G. W. F. ja A. K[ELTANEN]. Wiipuri 1865.

Pi = F. W. PIPPING Förteckning öfwer i tryck utgifna skrifter på finska. Helsinki 1856—57.

RI-KI 1902 = Suomal.-venäl. sanakirja. Toim. A. F. RINGVALL ja P. KIJANEN. Helsinki 1902.

RWL = Ruotsin Waltakunnan Laki.

STRÅ 1866 = Svensk-Finsk Förteckning öfwer — — Kurial- och Lagtermer. Helsingfors 1866.

Ajanviete tavataan useimmissa sanakirjoissa 1850-luvulta lähtien, säännöllisesti merkityksessä 'tidsfördrif'. Vanhemmista leksi-koista sen mainitsee vain GAN 1786. Senaikaisesta kirjallisuudesta RAPOLA on merkinnyt *ajanvietteen* muistiin Daniel Wirzeniuksealta 1778. Hiukan vanhemman esiintymän tarjoaa D. G. Heintziuksen suomentajakautena v. 1767 painettu Kuning:sen Maj:tin Armollinen INSTRUCTION, Jongajälken nijden Provincial-Doctoren — — tule heitäns menettä (Pi 1126):

Koska joku taudisans, Provincial Doctorilda apua ano, olkon köyhä elikä rikas, pitä hänen kirjulla neuwolla händä palweleman, — — nijn ettei hän millänmuoto vähemmin tarpellisilda askareilda eli turhald a j a n w j e t t e l d ä saa itziäns estä anda [= — — utan att i ringaste mätto läta sig af mindre angelägna syslor eller onödigt tidsfördrif få hindra], että sairas senkautta taidais tulla enemmän kärsimän, (4 §).

Kymmenisen vuotta aikaisemmin (17. 12. 1756) annettu Ulosweto Kuning:sen Maij:tin Maan-Tulli ja Accisi-Asetuxesta (Pi 901) sisältää *ajanviete* sanan hiukan toisessa merkityksessä:

Mutta jos jocu Tullin Palwelia Hänen Wireansa toimituxesa itzensä pahoin käyttää, että hän ilman syytää (!), wastoin Asetuxia, jotain pidättää eli pois ottaa, niñ hänen päällensä pitä cannettaman Accisi-Oikeudesa ja siellä duomittaman palkitzemaan eli maxamaan sille joca wiattomasti kärsinyt on, caicki osotettawat culutuxet, esteet ja ajanwiete [= — — alla bewisliga omkostningar, hinder och tidspilla] caiken sijtä tulleen wahingon canssa, mikä nimi sillä olla mahtaa (XIII Cap., 2 §).

Tästä merkityksestä, jossa *ajanviete* — otaksuttavasti kielenkääntäjä Samuel Salinin käyttämänä — runsaasti 200 vuotta sitten kerran esiintyi, ei sanakirjoissa ole mitään jälkiä näkyvissä.

Apuraha sanan ensimmäiseksi käyttäjäksi on mainittu Reinhold von Becker ja ensiesiintymävuodeksi 1820. On kuitenkin vähintään yksi huomattavastikin vanhempi käyttäjä, luultavasti Juhana Mathesius, joka oli ensimmäisenä suomen kielen translaattorina Tukholmassa vv. 1735—41. Hänen kielenkääntäjäkautenaan, tarkemmin sanoen 1740, ilmestyi suomennettuna Asetus Saltpeterin Keitos-Töistä Waldacunnassa, joka oli ruotsin kielellä annettu 1723 (Pi 468). Sen 9. pykälän 1. momentissa sanotaan:

Ettå Saltpeterin keitos wåki owat aina saaneet apurahan [= Emedan Saltpetersiuderie manskapet altid undfådt försträckning], ennen kuin he kewäällå owat työhöns lähteneet, niñ hyvin että edeldå käsin toimitta itzellens uusia aseita ja niñtä wanhoja paranda, cuin matca- ja ewås-rahaxi matcalla ja työn aicana;

Saman pykälän 3. momentissa *apuraha* esiintyy toistamiseen.

Merkityksessä 'försträckning, förskott' *apuraha* on myöhemmin, ainakin sanakirjoissa, tuntematon. Turun Wiikko-Sanomissa 1820/6 (s. 2) puhutaan suonkuivatukseen myönnetyistä apurahoista, 1822/38 (s. 1) taas pakolaisille koottavasta apurahasta. C. A. Gottlundin Ota-wan I osassa (1828, s. 360) ko. sana mainitaan *elorahan* rinnalla merkityksessä 'pension, underhåll'.¹

Ruotsalais-suomalaisissa leksikoissa *stipendium* on sittemmin säännöllisesti käännetty sanalla *apuraha*; vain EURO 1853:ssa sitä vastaavat *apu-wara* ja *kehoitus-raha* ja LKT 1883:ssa pelkkä *sti-*

¹ MARTTI RAPOLA Antti Wikmanin sanakirja, 1956, s. 136.

pendi. Tämä lainasana esiintyy muuten yleisesti *apurahan* rinnalla, aluksi joskus muodossa *stipendio* kuten Pi 3342:ssa (1848, ss. 10—11) ja AHL 1865:ssä.

Mutta *apuraha* on koko ajan ollut merkitykseltään laajempi kuin *stipendi* ja tarkoittanut yksityishenkilölle, laitokselle tai yhteisölle johonkin tarkoitukseen myönnettävää raha-avustusta yleensä. Esim. 28.11.1859 annetussa asetuksessa (s. 7) *pensions- eller understöds-kassor* on käännetty suomeksi ilmauksella *pension- eli apurahan-kassoja*; vrt. nykysuom. *eläke- ja apurahasto*. Mainitussa laajemmassa funktiossa *apurahalla* on ainakin 1820-luvulta alkaen ollut synonyymina *raha-apu*. (Ks. Tur. Wiikko-San. 1822/38, s. 1.)

Ennen kuin *määrä-raha* vakiintui nykyiseen käyttöönsä, *apurahan* joskus esiintyi senkin rinnakkaistermiinä, esim. *kruunun-apurahan* 'statsanslag' (Ak 19. 7. 1859, s. 3).

Kannattaa mainitaan *kantaa* verbin kausatiivijohdokselle luonnollisessa merkityksessä 'lätta, hjälpa, understöda, bära upp' jo 1700-luvun sanakirjoissa. Tästä primäärisestä funktiosta ei ole ollut pitkä askel merkitykseen 'bära sig, löna sig, vara inbringande', jonka sisältäväksi vanhimmaksi lähteeksi on ilmoitettu EURO 1853. Selviää esimerkkejä tästä käyttötavasta tarjoaa sitä ennen ainakin Suometar 1848: — — semmoset Sanomat jo hyvästi kannattaisivat (n:o 7, s. 4, p. 1). Sen kaupan ei muissa maissa luultasi kannattawan, (n:o 17, s. 3, p. 2).

Vaikka seuraavat pari esimerkkiä ovat peräisin hiukan nuoremista painotuotteista, ne todennäköisesti edustavat varhaisempaa astetta *kannattaa* verbin merkityksenkehityksessä, nykykielen kannalta tarpeettomine objekteineen, vast. subjekteineen:

Jos asian haarat osoittaisivat ett'ei Laitos voisi kannattaa itsensä [vrt. ruots. 'bära sig'], (Asetuksia Jokioisten seurak. Säästö-Pankkia warten, 1848, s. 6).

Mutta kun suosta ei ole moneen vuoteen toiwottawaa mitään hyötyä, niin sitä myös ei kannata wara panna aitaan. (Lukemisia Maamiehille 1849/3, s. 130.)

Ennen kuin *kannattaa* verbille oli syntynyt po. uusi merkitys, tämä ilmaistiin usein niinkuin Pi 989:ssä (1762): — — oxista ja sencaldaisista puista, jotca ei maxa waiwan palekaa että wiedä cotia huonetta lämmittä [vrt. ruots. '— som det inte lönar mödan att föra hem —'].

Nykykieleen tämä sanonta on periytynyt melkoisesti lyhyemmässä muodossa: Odotus maksoi kyllä vaivan. Siitä ei maksa paljon puhua. (NS s.v. *vaiva* ja *maksaa*.)

Kansantalous juontaa juurensa vain hiukan meidän vuosisatamme taakse: RAPOLAN vanhimaksi ilmoittama esiintymä on (s. 416) K. Th. Ehebergin Finanssiopissa, joka K. J. Ståhlbergin suomentamana ilmestyi 1898. Nimenomaan *kansan*-alkuisena tämä substantiivi saattaakin osoittautua vaikeaksi löytää äsken mainittua vanhemmista lähteistä. Epävarmana täytyy pitää, onko juuri tästä sanasta vielä kysymys seuraavassa yhteydessä ja siihen verrattavissa, missä sanaliitolla voi olla vähän toinen merkitys kuin vastaavalla yhdyssanalla:

Näin lakkaa tuo kansantaloudelle välttämätön tasapaino tuottamisen ja kuluttamisen välillä — — (Uusi Suometar 1873/95 s. 1 p. 1; Yrjö Koskinen).

Kansantaloudellisen yhdistyksen toiminnan alkuaikoina sen jäsenet, ensimmäisenä J. N. Lang 1885, käyttivät esitelmissään ja julkaisuissaan muotoja *kansatalous* ja *kansantaloudellinen*, joista viimeksi mainittu ainakin vielä 1896 sisältyi myös yhdistyksen viralliseen nimeen¹; Cannelinin suom.-ruots. leksikossa se väistyi *kansan*-alkuisen muodon rinnalta vasta 1938.

Niissä 1800-luvun sanakirjoissa (AHL 1865 ja 1883, AHL-Fö 1885 sekä CAN 1899), joissa *nationalekonomi* esiintyy hakusanana, sen suomalaisiksi vastineiksi on mainittu *kansallistalous* ja *valtiotalous*, yleensä tässä järjestyksessä. Edellisen on SONCK 1903:ssa ja CAN 1904:ssä syrjäyttänyt *kansantalous*, ja jälkimmäinen on saanut erilaistuneen merkityksen 'statshushållning'. Hakusanana *kansallistalous* 1800-luvulla tavataan vain Lö 1870:ssä ja ERWAST 1888:ssa, mutta tällä vuosisadalla se on yllättävän sitkeästi säilynyt varsinkin Cannelinilla. Hänen ensimmäisestä painoksestaan se tosin vielä puuttuu, mutta kolmessa seuraavassa se esiintyy, vastineenaan *nationalekonomi*, ja viidennestä lähtien sitä vastaa toinen synonyymi, *nationalhushållning*. Niinkin uudessa sanakirjassa kuin V. S. Alanteen suomalais-englantilaisessa (1956) *kansallistalous* on edelleen mukana, vaikkei sitä kielessä liene enää vuosikymmeniin käy-

¹ Kansantaloudellisen yhdistyksen toimituksia I (1893) ss. 1—12, II (1897) ss. 209— ja 401.

tetty eikä sitä sen vuoksi myöskään ole otettu Nykysuomen sanakirjaan.

Vielä 1800-luvun puolimaissa tapaa sellaisia avuttomilta tuntuvia ilmauksia kuin *kansallisen waran tutkia* 'kansantaloustieteilijä' (Suomen Julkisia Sanomia 1857, s. 19, p. 1) ja *walletawarallinen* 'kansantaloudellinen' (Kanawa 1845/44, s. 2).

Kauppapuoti on, samoin kuin *apuraha*, mainittu von Beckerin uudissanastoon kuuluvaksi. Kun yksinkertainen *puoti* ja yhdyssana *katupuoti* tavataan myyntipaikkaa merkitsevinä jo 1600-luvun kirjakielessä, ensi kertaa Ljungo Tuomaanpojan kaupunginlainsuomenoksessa 1609¹, ja koska *kauppa* on suomessa vanha sana ja *handelsbod* esiintyi ruotsissa ainakin jo 1700-luvun puolimaissa ja *salubod* varmaan vielä aikaisemmin, odottaisi melkein, että johonkin suomenokseen olisi ilmestynyt käännöslaina *kauppapuoti* aikaisemmin kuin 1820, jolloin se on von Beckerillä todettavissa. Näin onkin tapahtunut. Eräässä salakuljetuksen estämiseksi v. 1768 annetussa asetuksessa (Pi 1179) mm. myönnetään kielletyn tavarahan etsintää suorittaville tullimiehille lupa heti suorittaa tarkastus myös kauppiamiehen varastohuoneissa, jos salakuljetustavaraa on löydetty hänen hallustaan, ja vakuutetaan, että tällöin

— — Peräncatzandomiehet nijn paljon wähemmin tulewat welcapääxi edeswastauheen, cuin että sencaldainen [nim. etsiminen] silloin tapahtu, edelläpäin Cauppapuodeisa [=i Salu-bodar] löyttyin luwattomain Caluin suhten (s. 3).

Kovin tavallinen ei kuitenkaan *kauppapuoti* sana liene 1800-luvullakaan ollut, koska niiden sanakirjojen tekijöistä, joissa suomi on ensimmäisenä kielenä, vain Lönnrot ja Geitlin sen mainitsevat. Syynä tähän on luultavasti se, että tuohon aikaan oli käytössä, yksinkertaisen *puodin* lisäksi, useita muita, osittain nekin käännöslainoiksi katsottavia yhdysmuodosteita, kuten *kauppa-kontuori* (Pi 3202; 1846), *myöntäpuoti*, *myömäpuoti*, *myöntömaja* ja *myöntöaitta* (Lok 1847, ss. 105, 178, 346), *kauppahuone* 'rum där man handlar' ja *myyntilä* (Lö 1870 ja 1874) sekä *myöntipaikka* oppikirjansuomenoksessa Kk 1882 (ss. 84—5). *Katupuoti* oli sen sijaan alkanut harvi-

¹ HARRY STRENG Nuor. ruots. lainasanat vanh. suomen kirjakielessä, 1915, ss. 57 ja 172.

naistua; 1800-luvun leksikografeista sen esittävät vain Renvall, Helelius ja Lönnrot.

Vuosisadan loppupuolella Volmari Kilpisen v. 1860 kieleen introduceima *myymälä* alkoi voittaa jonkin verran alaa, ja 1900-luvulla se yleistyy ja työntää vähitellen syrjään sekä *puodin* että *kauppapuodin*, jotka nykysuomessa lähinnä rajoittuvat arkikieleen ja soveltuvat menneiden aikojen oloista puhuttaessa.

Keskihinta kuuluu niihin uudissanoihin, jotka ensiesiintymäluettelossa on merkitty Samuel Roosin tilille. Tämän ansion on Roosille nähtävästi tuottanut po. sanan sisältyminen hänen suomeksi kääntämäänsä oppikirjaan Lyhyt Kertomus Vouti Oppilaisillen Suomen Maan-Wiljelys-Opistossa Annetuista Neuwoista Peltonwiljelemisessä — — (1845):

Laskun kautta taitaan sitte saada selvä selkeys tawarain keskihinnasta [= — — på varornes medelpris], joka pannaan Pääkirjaan (s. 58).

Roos lienee kuitenkin saanut tämän sanan eräistä aikaisemmista, ehkä von Beckerin suomentamista virallisista asiakirjoista, joista yksi on painettu v. 1839 (Pi 2811):

Jos synynimiehet owat erilauseiset [takavarikoidun salakuljetustavaran] arvosta, määrättäköön se heidän lausuntoinsa keskihinnan jälkeen [= — — efter medelpriset af deras uppgifter] (s. 18).

Eräässä v. 1840 annetussa asetuksessa (Pi 2852) on seuraava lause: — — nykyinen maankirjan wero pitää, wiidentoistakymmentä wiimeksi kuluneen vuoden markkonki-hinnoista etsityn keskihinnan jälkeen [= — — efter ett medium af Femton sistförflutna års Markegångspris] ulosräknätämän (s. 3).

Keskihinta tuntuu siis olevan synnyltään käännöslaina. Kaikesta päättäen se on alusta lähtien yleisesti tajuttu onnistuneeksi, koska myöhempään kielenkäyttöön ei näy ilmaantuneen kilpailevia synonyymeja. Ainoastaan eräissä nuoremmissa sanakirjoissa (Lö 1870, AHL 1883 ja AHL-Fo 1885) tavataan hiukan poikkeava muoto *keskuhinta*, joka kuitenkin — sikäli kuin se ylipäänsä on ollut kielessä elävä — jäi lyhytikäiseksi.

Kirjeenvaihto esiintyy AHL 1874:n ruotsalais-suomalaisessa osassa s.v. *korrespondens* ja *kirjevaihto* ibidem s.v. *brefväxling*. Sanakirjan suomalais-ruotsalainen osa esittää vain *kirje*-alkuisen muodon.

Kirjeenvaihto tavataan tätä aikaisemmin LILIUS 1862:ssa (s. 86—). Hiukan myöhempiä esimerkkejä saman muodon käytöstä tarjoaa kaksi muuta oppikirjaa, OKK 1865 (I, s. 23 ja II, s. 6) ja KK 1882 (s. 227).

Kirjevaihto näyttää olevan hiukan vanhempi variantti. Se esiintyy ainakin Suomen Julkisissa Sanomissa 1857 (ss. 16, 20 ja 35), Yrjö Koskisen käyttämänä Suomettaressa 1858 (25. 6., s. 1, p. 3), parissa C. G. Borgin kirjoittamassa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran pöytäkirjassa 1862 (Suomi II: 2, ss. 215 ja 225), OKK 1865:ssä (II, s. 130) sekä myöhemmin Ferd. Ahlmanin Pienessä Toimikirjassa (1874, s. 21) ja Suomalaisessa Kirjurissa (1875, ss. 35 ja 59).

Vuosisadan jälkipuoliskon leksikoista useimmat — ensimmäisenä EUR 1860 — antavat *kirjevaihto* muodolle selvästi hallitsevan aseman. Niistä, joissa suomi on ensimmäisenä kielenä, vain GR 1883 mainitsee *kirjeenvaihdon*. Hakusanoina *korrespondens* ja *brefvexling* on säännöllisesti ja *skriftvexling* usein käännetty *kirjevaihdo*lla, mutta vain ensiksi mainittu joskus *kirjeenvaihdolla*. Knut Cannelinin suomalais-ruotsalaisessa sanakirjassa on jo 1. painoksesta alkaen (1908) *kirjeenvaihto*, mutta sen ruotsalais-suomalaisessa vastineessa *kirjevaihto* väistyy pitemmän muodon tieltä vasta 5. painoksessa 1939. SONCK 1903:ssa esiintyy *kirjeenvaihto* s.v. *korrespondens*, mutta *kirjevaihto* s.v. *skriftvexling*. Vuosisadan alussa molempia asuja saattaa tavata rinnakkain samassa tekstissä, esim. Hermes lehden tammikuun numerossa 1910 (s. 6). Sporadisesti *kirjevaihto* pujahtaa näkyviin vielä aika paljon myöhemminkin, mm. Helsingin Sanomissa 1936/18 (s. 6, p. 6).

Kirje(en)vaihdon ohella sanakirjat sisältävät melkoisen joukon synonyymeiksi tarkoitettuja muita ehdotuksia, mutta ainakin tätä esitystä varten on käytettävissä varsin niukasti — jos lainkaan — esimerkkejä siitä, että niillä olisi ollut jalansijaa elävässä kielessä. Ne luetellaan seuraavassa lähdemerkintöineen kronologisessa järjestyksessä.

Kirjoitus: HEL 1838 (s.v. *skrift-* ja *brefvexling*) sekä EURO 1853 (s.v. *brefvexling*).

Kirja(-n)vaihto: EURO 1853 (s.v. *brefvexling*), Ak 12. 4. 1858 (s. 3), Ak 28. 11. 1859 (s. 5), Ak 29. 11. 1859 (s. 5) sekä Lö 1872.

Kirje-waihtetus: EURO 1853 (s.v. *skriftvexling*).

Kirjoitus-waihetus: Samuel Roos, Muutamia Neuvoja — — Lähetyskirjain tekemiseen 1855, ss. 99 ja 101).

Kirjeen-waihetteleminen: OKK 1865 (II, s. 51).

Kirjeily: AHL 1865 ja LKT 1883 (s.v. *brefvexling* vast. *skriftvexling*) sekä Lö 1872.

Wuorokirjoitus, vaihtokirjoitus, kirjoitusvaihto ja kirjelmävaihto Ahlmanin sanakirjoissa (s.v. *skriftvexling*), *kirjelmävaihto* myös LKT 1883:ssa.

Kirjainvaihto: STRÅ 1866 (s.v. *skriftvexling*).

Kirjeily: Lö 1872, LVS 1883, Y-Ko 1900 ja Ri-Ki 1902. S.v. *korrespondens*: LKT 1883, AHL-Fo 1885, CAN 1899 ja SONCK 1903. S.v. *brefvexling*: CAN 1899, jossa on tarkempi selitys ”med afseende å den ena af de skrifvande”. S.v. *skriftvexling*: SONCK 1903. Sana-kirjamainintojen runsaus tuntuisi viittaavan siihen, että neologismina melko onnistuneelta vaikuttava *kirjeily* on voinut olla jonkin aikaa kielessä elävä.

Wuorokirjeily: AHL-Fo 1885 (s.v. *brefvexling*).

Kirje-waihdos: CAN 1899 (s.v. *brefvexling*, ”bref, som blifvit vexlade emellan personer”).

Kirjelmäin vaihto, asiakirjain vaihto: SONCK 1903 (s.v. *skriftvexling*).

Se kääntäjä — ehkä von Becker —, joka on suomentanut 11. 6. 1844 annetun keis. julistuksen (Pi 3061), ei vielä ole osannut antaa *brefvexling* sanalle mitään terminluonteista vastinetta, vaan on joutunut turvautumaan kiertävään ilmaukseen: — — Me olemme Armossa tahtoneet sallia, että Suomessa olewain maanpaikkain wälillä lähettettäwille kirjoille [= — — för brefvexlingen inom storfurstendömet], koitteeksi, kolme vuosikautta pruukataan myöskin stemplattua preiwin koppiä eli kuwerttia, (s. 3).

Samoin on menetelty *skriftwexling* sanan suhteen julistuksessa 23. 12. 1854 (Pi 3826): Sanottu [Kanslia] Expeditioni rupee käyttämään keskinäisiä kirjoituksia [= — — träder i skriftwexling] kaikkein, maakunnassa olewain, paikan-omaisten siwiili wirkakuntain kanssa — —.

Skriftwexla verbillä on julistuksessa 2. 12. 1856 kömpelö vastine käyttää keskeisiä preiwikirjoituksia.

Liikemies sijoittuu RAPOLAN luettelossa 1870-luvun puoliväliin, tarkemmin sanoen AHL 1874:ään, jonka molemmat osat ilmoittavat sen merkitsevän ’trafikant’. Kun ottaa huomioon, että tällä ranskasta lainatulla ruotsin sanalla vielä sata vuotta sitten oli sama merkitys kuin ranskan *trafiquant* substantiivilla edelleen-

kin on, nim. 'kaupankävijä, kauppamies', mikä selvästi ilmenee mm. 1800-luvun jälkipuoliskon ruotsalais-suomalaisista sanakirjoista (ks. alempana), voi todeta, että *liikemies* esiintyy jokseenkin nykyisessä funktiossaan jo eräässä 14. 4. 1858 annetussa keisarillisessa ohjeessa:

Semmoiset kysymykset, jotka koskewat — — [Saimaan] kanawaa pitkin tapahtuwalle laiwakululle ja liikkeelle määrättyin asetusten muutosta eli lisäyksiä, owat, sittenkuin asianomaisia kauppa- ja liikemiehiä siitä tilan mukaan on kuulusteltu [= — — sedan vederbörande trafikerande efter omständigheterna blifwit deri hörde], — — jätettävät Senaatin Talous-Osakunnan päätettäväksi (s. 8—).

Käsitellessään Kielettären 4. vihkossa (1872, s. 48) valtiopäivillä käytettyä suomen kieltä Aug. Ahlqvist mainitsee mm. esimerkin, josta ilmenee, että *liikemies* oli esiintynyt eräässä v. 1871 annetussa virallisessa esityksessä.

Kun *liike* vasta 1800-luvun puolimaissa alkaa näkyä sellaisissa yhteyksissä, joissa on kysymys kaupasta ja liiketoiminnasta samoin kuin aatteellisista ja muistakin virtauksista ja pyrkimyksistä, tuskin on suuriakaan mahdollisuuksia löytää *liikemies* sanaa 1850-lukua vanhemmista lähteistä. Tosin *liike* jo 1792 kerran tavataan kaupallista toimintaa käsittelevässä tekstissä (Pi 1669, s. 2)¹, mutta tämä esiintymä lienee runsaan puolen vuosisadan ajaksi jäänyt kutakuinkin yksinäiseksi, koska 1800-luvun alkupuoliskolla *liikunto* vielä oli täysin hallitsevassa asemassa.

Sanakirjoissa oli EURO 1853:sta alkaen *trafikant* suomennettu seuraavilla substantiiveilla: *kauppias*, *kaupantoimittaja* l. *-pitäjä*, (*kauppa*- l. *keino*-) *asioitsija* ja *keinoilija*. AHL 1874:stä vähän ohi vuosisadan vaihteen *liikemies* pysyy leksikoissa *trafikantin* ensimmäisenä vastineena, rinnallaan *liikkeenharjoittaja*, SONCK 1903:ssa myös *liikkeenkäyttäjä* ja *liikennöitsijä*. Cannelinin sanakirjoissa (1899, 1904 jne.) *trafikantin* kohdalla mainitaan vain *liikennöitsijä* ja *liikkeenharjoittaja*, joista viimeksi mainitun tilalle tulee *liikkeenharjoittaja* 5. painoksen 1939.

Kun *liikemies* itse on hakusanana, sen ovat *trafikantilla* kääntäneet paitsi AHL 1874 myös AHL 1883 ja ERWAST 1888. KALLIO 1886:ssa on *trafikantin* rinnalla *affärsman*, joka Y-Ko 1900:ssa ja myöhemmin on yksin vallitseva.

¹ *Liike* sana tulee eräässä toisessa esityksessä lähemmin käsiteltäväksi.

Affärsman, -*karl* sisältyy ensimmäisen kerran hakusanastoon AHL 1865:ssä, mutta sen vastineeksi ilmestyy *liikemies* vasta AHL-Fo 1885:een, jossa se on kolmannella tilalla, edellään *asioimamies* ja *toimimies*, jäljessään taas (erikoismerkityksessä 'kommissionär, agent') *asioitsija* ja *asiamies*. Näiden kaikkien lisäksi oli aikaisemmissa leksikoissa esitetty myös *toimintomies*. Myöhemmät leksikografit tyytyvät *toimimieheen* ja *asioitsijaan*, kunnes SONCK 1903:ssa mainitaan ensimmäisellä tilalla *liikemies* ja jatkoksi *liikkeenkäyttäjä*, *liikkeenharjoittaja* ja *liikennehtijä*. Cannelinilla on (1904) vain *liikemies*.

Oppikirjat käyttävät merkityksessä 'affärsman' seuraavia sanoja: *asioimismies* (LILIUS 1862, ss. 9, 14, 15, 63), *asioimamies* (KP 1876, ss. 5, 7, 16, 17), *asioitsija* (KK 1882, ss. 186, 245, 256 ja LYYTINEN 1883, ss. 3, 86) sekä *toimintomies* ja *liikemies* (KK 1882, ss. 69, 97).

CAN 1899:n ensimmäisessä vihossa, joka ilmestyi jo 1884, *affärsman* oli käännetty substantiivilla *toimimies*. Kun sanakirja julkaistiin täydellisenä, sen esipuheessa huomautettiin (s. VI), että *liikemies* jo oli vakiintunut käyttöön *toimimieheen* sijaan.

Merenkulku on varustettu ensiesiintymämerkinnällä "Yrjö Koskinen 1856". Sen syntyä ehkä ei kuitenkaan tarvitse sijoittaa myöhemmäksi kuin vuoteen 1842, jolloin se tavataan Venäjän ja Englannin välillä samana vuonna solmitun kauppa- ja merenkulkusopimuksen suomenkielisessä — ehkä von Beckerin käsialaa olevassa — tekstissä. Tämä Liitto Kaupanteosta ja Seilauksesta (Pi 3005) sisältää 5. artiklassaan seuraavan kohdan (s. 8):

Hänen Majesteettinsa Englannin Drottinki antaa tämän Liiton kautta Venäjän Kaupanteolle ja merikululle kaikki ne etuudet ja oikeudet, meren kulussa ja kaupanteossa [= Hennes Brittiska Majestät tillerkänner — — Ryska handeln och sjöfarten alla de förmåner och rättigheter i afseende å sjöfart och handel], joita enimmän etuutetut kansat — — nyt nauttiivat taikka wasta tulewat nauttimaan.

Ilmaus *meren kulussa* on tosin ulkonaisesti katsoen sanaliitto, mutta se merkitsee samaa kuin yhdyssana *merenkulussa*, ja kummassakin tapauksessa molempien jäsenten välinen suhde on suurin piirtein sama. Erilleen kirjoittamisen saanee näin ollen käsittää vain ortografiseksi seikaksi.

Alkuaikoina *merenkulku* ja *merikulku* esiintyivät toistensa rinnalla. Edellisen sisältävät esim. Ak:t 27.5.1856, 15.1., 25.1. ja 14.7.1858 sekä sanakirjat AHL 1865:sta alkaen, jälkimmäisen taas EURO 1853, Ak:t 11.7.1856 ja 15.1.1858 sekä — *merenkulun* rinnakkaismuotona — Lö 1874, AHL 1874 ja 1883 sekä ERWAST 1888. Joskus *merikulku* näyttää saaneen merkityksen 'laivavuoro', esim. — — lähetyksen pyydän kuitenkin tapahtuvaksi vasta ensi merikululla LYYTINEN 1883 (s. 108).

Meri- ja *merenkulun* edeltäjänä on luultavasti ollut *merelläkulku*, joka HEL 1838:ssa tavataan s.v. *sjöfart* ja joka voi olla huomattavasti vanhempikin, koska jo Ak:issa 1748 ja 1756 (Pi 751, s. 3 ja 901, VIII Cap. §2) esiintyy sana *Merelläculkia*.

Ak:ssa 17.7.1835 (Pi 2687) *sjöfart* on käännetty oudonnäköisellä sanalla: Asiamiehen tulee myös antaa — — kaikki ne tiedot Suomen kauppain ja merikulwan järjestyksestä, jotka heiltä waaditaan, (s. 56). On mahdollista, että tässä on kysymys painovirheen turmelemasta *merikulun* (*merikulwun?*) muodosta.

Eri aikoina merenkulku-käsite on yllä mainittujen lisäksi ilmaistu ainakin seuraavilla vastineilla:

Seglationi: Ak 1766 (Pi 1112, s. 4).

Meri-matkat: Nijn luemme Me Meidän erinomaisimbain päälletarkoitustemme sekaan, että kaikella mahdollisella tawalla suojella ja kehoitta Ruotsin Maan Kaupantevoja ja Meri-matkoja [= — — Svenska Handelen och Siöfarten], Ak 1775 (Pi 1364, ss. 3 ja 4). — — Yhteisen Kansan Meri-matkoissa [= wid Allmogens sjöfart] — —. Ak 1807 (Pi 1892, ss. 3—4).

Merimeno: — — koska Me sydämestä halajamme, poispoistaa kaikkia sitä, kuin yhdellä eli toisella tawalla taita tulla Waldakunnan Merimenon wahingoxi ja haitaxi [= — — Rikets siöfart til skada och afsaknad]; Ak 1777 (Pi 1401).

Purjehtiminen on vastaamassa *sjöfart* sanaa eräissä 1810-luvun kauppa- ja merenkulkusopimuksissa, esim.: Kaupanteon ja Purjehtimisen Liitto (Ak 1816, Pi 2082), Asetus Kaupanteosta, Purjehtimisesta ja Elatus-Keinoista (Ak 1817, Pi 2128), Ystävyden, Kaupan- ja Purjehtimisen-Liitto (Ak 1818, Pi 2166). Ruots. *seglation* lienee tässä synnyttänyt käännöslainan.

Merellä Purjehtiminen esiintyy Ak:ssa 19.5.1828 (Pi 2459) puhuttaessa Ruotsin ja Venäjän välillä 1801 tehdystä "Ystävyden, Kaupan-Käymisen ja Merellä-Purjehtimisen asiain Liitosta".

Seilaus, ilmeisesti sekin *seglation* sanan käännöslaina, on tavalli-

nen 1830-, 1840- ja 1850-luvuilla erityisesti ilmauksissa *kaupanteko ja seilaus, kaupasto ja seilaus* t. *kauppa ja seilaus* (Pi 2584, 2687, 3069, 3137, 3191, 3478, 3484 ym.) sekä monissa muissakin yhteyksissä *sjöfart* t. *seglation* substantiivien vastineena (Pi 3074, 3131, 3192, 3285, 3344 ja 3488 sekä Ak 2. 3. 1857 ja 11. 6. 1858). Leksikoista sitä ei kuitenkaan löydä kummankaan hakusanan kohdalta.

Merenkäyntö: Wiimeisten 50 vuotten kuluessa on sen [Porin] — — *merenkäyntö* [kasvanut] kymmenen wertaiseksi. (Sanomia Turusta 1853, s. 29, p. 2.)

Wesikulku: EURO 1853 sekä AHL 1865, 1874 ja 1883 (s.v. *sjöfart*).

Merenseilaus on *merenkulun* synonyymina Ak:ssa 27. 5. 1856.

Laivakulku = 'skeppsfart' (EURO 1853 ja myöhemmät sanakirjat), 'sjöfart' (Ak 11. 7. 1856), 'seglation' (Ak 14. 4. 1858).

Laivaliike = 'sjöfart' (Ak 11. 6. 1858, s. 11), 'skeppsrörelse' (Ak 28. 6. 1858), 'skeppsfart' (AHL 1865 ja myöhemmät leksikot).

Laivaliikenne ja *meriliikenne*, jotka *laivakulun* ja *laivaliikkeen* ohella nykysuomessa ovat *merenkulun* synonyymeja, ovat nuorempia muodosteita.

Osakeyhtiö sisältää yhdysosina kaksi sanaa, jotka viimeistään 1840-luvun lopulla ovat lainautuneet murteista kirja- ja yleissuomeen ja tällöin kansankielisten merkitystensä pohjalta ovat saaneet nykyiset tehtävänsä talousalan termeinä. Ennen kuin nämä erikoisfunctiot niille vakiintuivat, kului kuitenkin muutama vuosikymmen, eikä juuri sovi odottaa, että ne paljoa tätä ennen olisivat liittyneet yhdyssanaksi, jossa kummallakin jäsenellä on tämä uusi merkityksensä.

Osakeyhtiö mainitaan AHL 1874:n molemmissa osissa ja samoin kaikissa myöhemmissä vähänkin laajemmissa sanakirjoissa ilman synonyymeja. Tekstissä käytettynä se sitä ennen tavataan ainakin Yrjö Koskisella 1867, kun hän Kirjallisessa Kuukauslehdessä (n:o 10, ss. 271—) pohtii keinoja silloin vallinneen suuren taloudellisen hädän lievittämiseksi:

Osake-yhtiöitä täytyy perustaa, joihin kaikki liikewät ja säästettävät pikkusummat pannaan yhteen. Tällöisiä yhtiöitä on jo hankkeissa Helsingissä, Hämeenlinnassa, Turussa ja Wiipurissa (s. 272, p. 1).

Tästä yhteydestä ilmenee, että osakeyhtiö yritysmuotona juuri tähän aikaan alkoi maassamme saada jalansijaa, ja nimikysymyskin tietysti vasta tällöin tuli ajankohtaiseksi.

STRÅ 1866:ssa on *aktiebolag* sanan vastineeksi esitetty *osuuskunta*, jolle RAPOLAN mukaan sittemmin K. J. Ståhlberg ensimmäisenä antoi sen nykyisen merkityksen 1898. AHL 1865 ei vielä tunne *osakeyhtiötä*, mutta sen sijaan *osue-yhdystön* ja *osue-yhtiön*, jotka myöhemmin enää noteerataan vain Lö 1874:ssä.

Raaka-aine tavataan toistuvasti Pietari Hannikaisen suomentamassa Asianajajassa eli Lain-opillisessa Käsi-kirjassa (1847, ss. 167, 177 ja 181), kuitenkin ei ensiesiintymänä. Tämän sanan sisältäviä vanhempia lähteitä ovat Ak 1842 (Pi 2988, s. 6) ja — kenties vanhin — Suomen ja Venäjän välisiä kauppa-asioita koskeva asetus 17. 7. 1835 (Pi 2687), jossa mm. säädettiin kauppatavarain kuljettajille velvollisuus vaadittaessa näyttää niitä tavaroita koskevat passit, jotka eivät olleet ”maawäen raaka ainetten sekaan luettawia” (s. 8). Samassa asiakirjassa *raaka-aine* ilmestyy näkyviin vielä ss. 34, 37, 40, 45 ja 53. Eräästä aikaisemmasta yhteydestä (s. 7) löytyy esimerkki, jossa yhdyssanan jäsenet vielä ovat itsenäisinä: Suomen yhteinen kansa — — wiepi Wenäjänmaalle raakoja aineitansa [= sina rå alster] ja tawallisia maawäen walmistamia kaluja — —.

Toinen raaka-ainetta merkitsevä käännöslaina esiintyy 10. 10. 1748 annetussa julistuksessa (Pi 751), jonka tekstissä sanoilla *mainitut tuoreet calut* [= besagda rå waror] tarkoitetaan vientikieltoon julistettua ”Tacki- ja Ossmundi-Rautaa”. Pi 995:ssä (1762, s. 5) suomentaja on käyttänyt ilmausta *rudimateriata eli ainetta* ja Pi 1104:ssä (1766, s. 4) samaa vierasta sanaa ilman omakielistä vastinetta.

Råmaterial ja kaikki sen synonyymit on EURO 1853:ssa ja myöhemmissä leksikoissa käännetty yksinomaan *raaka-aineella*. Haku-sanaksi tämä ilmestyy ensi kerran Lö 1876:een.

Tällä vuosisadalla on tullut käyttöön *raaka-tavara*, josta E. A. S[aarimaa] tosin on sanonut, että se on ”kömpelösti ruotsia mukailleva” ja ”liian sananmukaisesti käännetty” (Vir 1940, s. 111 ja 1944, s. 306), mutta joka kuitenkin on otettu Nykysuomen sanakirjaan, missä sen selityksenä on ’jalostamaton t. puolijalosteinen tavara’.

Salakuljetus on hyvin valaiseva esimerkki siitä RAPOLAN (Vir. 1945, s. 128—) kuvaamasta tiivistymisprosessista, joka on silmäänpiistävä kehityspiirre varsin suuressa osassa suomen nuorempaa sanastoa. Eräissä 1700-luvun virallisissa asiakirjoissa ruots. *Lurendrägeri* vielä on käännetty suomeksi pitkillä ilmauksilla *kieltyin kaluin salainen sisälle tuominen* (1753, Pi 853, s. 2), *Kieldyyn Calvin sisälleculjettaminen* (1768, Pi 1179) ja *Kieltyyn caluin salainen sisälleculjettaminen* (1770, Pi 1234, ss. 1—2). Tarpeettomien elementtien vähitellen hiouduttua pois ja keskeisten ainesten sulauduttua yhdyssanaksi oli tämän leksikaalisen kehityksen lopputuloksena *salakuljetus*, joka tavataan 28. 5. 1839 annetussa asetuksessa ”kieltyin tavarain salakuljetuksen ja tullipetoksen estämiseksi” ja joka asetuksen tekstissä paikoin myös yksinään vastaa *lurendrejeri* sanaa.

Sanakirjoista Otto Meurmanin toimittama Ryskt, Svenskt och Finskt Handlexikon (1851) esittää ensimmäisenä tämän uuden tulkokkaan, muodossa *salakul'etus* (s. 312). Sen rinnalla on *salakauppa*, joka sittemmin on erilaistunut hieman toiseen merkitykseen.

Vanhimmissa ruotsalais-suomalaisissa leksikoissa, joiden hakusanastoon sisältyvät *lurendrejeri* (EURO 1853) ja *smuggling* (AHL 1865), näiden ensimmäisenä vastineena on *sala-kuletus*. Synonyymeina mainitaan edellisessä *kielletyn kalun kuletus*, jälkimmäisessä lisäksi *piilo-kulku* l. *-kuletus*, *lymy-kuletus* ja *tullin-kierto* l. *warkaus*. Uusi nimitys, *kieltokalun kuljetus*, ilmaantuu STRÅ 1866:een *salakuljetuksen* rinnalle. AHL 1874 ja 1883 toistavat vielä suurin piirtein AHL 1865:n esittämät tiedot, mutta AHL-Fo 1885:ssä *salakuljetus* on lopullisesti syrjäyttänyt kaikki kilpailijansa. Hakusanana se tavataan säännöllisesti AHL 1874:stä alkaen, mutta tähän asemaan on sen yllä luetelluista synonyymeista päässyt vain *tullin-kierto* ERWAST 1888:ssa. Lö 1877:ssä *soiminta*, *-nto* mainitaan mm. merkityksessä ’undansnilling, lurendrejeri’, ja sen kantaverbi *soimia* on joissakin lähivuosisikymmenien sanakirjoissa noteerattu vastaavaa tekemistä ilmaisevana.

Mainittakoon lopuksi, että *salakuljettaja* on suurin piirtein yhtä vanha kuin *salakuljetus* — sen ensiesiintymävuosi on RAPOLAN mukaan 1847 —, mutta verbi *salakuljettaa* alkaa ainakin sanakirjoissa näkyä vasta vajaat sata vuotta myöhemmin, esim. Cannelinin suomalais-ruotsalaisessa 1938. Sitä ennen *kuljettaa salaa* t. *varkain* oli ollut *lurendreja* ja *smuggla* verbien vakinainen vastine.

Tilintarkastus edustaa ammattiterminä sellaista kaupalliseen toimintaan liittyvää erikoisalaa, jolla suomen kieltä vasta myöhään ruvettiin yleisemmin käyttämään: olihan Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassakin kirjanpitokielenä alkuaikoina ruotsi. On sen vuoksi luonnollista, että monet kirjanpidon ammattisanat ovat suhteellisen nuoria. *Tilintarkastus* muodosteen esittää sanakirjoista ensimmäisenä Lö 1878, mutta kielenkäytössä se tavataan ainakin 9. 12. 1867 annetussa julistuksessa, jossa ilmoitettiin säätyjen hyväksyneen ”Pankkiedusmiehille” johtosäännön:

Pankki-edusmiesten pitää Säätyjen pankki-waliokunnalle jokaisten waltio-päiwän alussa, ja Pankin tilintutkijoille, heidän kokoontuessaan, antaa kertomus Pankin tilasta, liikkeestä ja hoidosta — — sinä aikakautena, joka on kulunut viime waltiopäiwistä tahi tilintarkastuksesta, (i-kohta).

Tilintarkastaja sisältyy merkityksessä ’revisor’ — *luvuntarkastajan* ja *tarkastajan* ohella — Aug. Ahlqvistin 1864 laatimaan virkakielen sanaluetteloon (Suomi II:3, s. 230), ja kun samassa yhteydessä *revisionskontoret* nimitykselle esitetään vastineeksi vain *tarkastuskonttori*, tämä voi olla merkinä siitä, että yhdyssanaa *tilintarkastus* ei tällöin vielä tunnettu.

Tilintarkastus termin edeltäjinä ja kilpailijoina mainittakoon:

Revisioni t. *revisioni* esim. Ak:oissa 1730, 1759, 1840 ja 1845 (Pi 510, 592, 951, 2852, 2855 ja 3181). Suomen Pankin *revisioni* (Suometar 1874/22, s. 3, p. 2). *Revisiooni* asuisena esittävät sanan AHL 1883, LVS 1883 ja CAN 1899. Ortografia on ajoittain vähän horjunut, kunnes *revisio* muoto on viime vuosikymmeninä vakiintunut.

Tilinteko: Mitä — — Työnteon muotoon [Waihetus- Laina- ja Depositioni-]Contorisa — — kuin myös tilin tekoon [= Revideringen] ja Inventeringiin tulee; (Ak 1811, Pi 1994, III: 3).

Tarkkaus, jonka merkitykseksi HEL 1838:n I osassa ilmoitetaan ’noga behandling, granskning’, mainitaan II osassa myös s.v. *revision*.

Tutkimus: HEL 1838 (s.v. *revision*), AHL-Fo 1885.

Tutkinto: Rewisionista eli Tutkinnosta (Pi 3181, s. 9; 1845). Muita esiintymiä sisältävät Pi 3458 (1849, s. 7), EURO 1853 (s.v. *revision*), Ak:t 20. 10. 1857 (s. 11), 21. 5. 1858 (s. 18) ja 13. 4. 1859 (§ 44) sekä STRÅ 1866 (s.v. *revision*).

Katselus: EURO 1853 (s.v. *revision*).

Tarkastus: [Hypoteekkiyhtiöiden toimintaohjeissa on annettava tarkat määräykset mm.] — — vuosittain pidettävän tarkastuksen ajasta ja muo-

dosta sekä tarkastus-kertomuksen julistamisesta — —. (Ak 25. 5. 1859, s. 7).
 Muita lähteitä: Suomi II:3 (1864, s. 230), AHL 1865, 1874 ja 1883.

Tilintutkinto: Ak 19. 7. 1859 (§ 49).

(*Läpi*) *katselmus*: — — kuitenkin pitää rahaston-luku päätettämän ja rahaston läpi katselmus tapahtuman joka kuukauden lopussa (OKK 1865, II s. 131). Vrt. Katselamaan Suomen Pankin tilin-tekoa — — owat seuraawat edusmiehet — — armossa määrätty, (Maamiehen Ystävä 1852/2, s. 4, p. 2).

Tilintutkimus: AHL 1865, 1874 ja 1883 sekä Lö 1878.

Tuotanto sanalle on, samoin kuin *tilintarkastukselle*, ilmoitettu ensiesiintymälähteeksi Lö 1878. Yrjö Koskinen oli sitä kuitenkin käyttänyt jo vähäistä aikaisemmin, nimittäin Uudessa Suomettarissa 1873/95:

Mutta juuri tämä tasapainon rikkominen tuotannon ja kulutuksen välillä on asian vaarallisin puoli (s. 1, p. 1).

Produktion esiintyy ensi kerran AHL 1865:ssä, vastineenaan *tuotto*, *tuottaminen*, *walmistus* ja *tekeminen*, jotka kaikki toistetaan vielä AHL 1874:ssä. *Tuotannon* rinnalla on ensimmäisellä tilalla *tuottelu* LKT 1883:ssa ja AHL-Fo 1885:ssä. *Tuotto*, joka merkityksessä 'produktion' sekin tavataan AHL-Fo 1885:ssä ja vielä useissa Cannelinin sanakirjoissa, on sittemmin differentioitunut tarkoittamaan ensi sijassa tuotannon taloudellista tulosta.

Aivan toinen verbi on ollut lähtökohtana seuraavassa yrityksessä ilmaista tuotanto-käsite: Sellaista tullin odotus-aikaa annettakoon yksi vuosi — — ulkomaan kaluille, kuin niitä Maakuntaan tuodan synnyntö-paikastansa [= — — från productionsorten]. Ak 1844 (Pi 3069, s. 4).

Vienti ja *tuonti* liittyvät sekä käytöltään että johtonsa puolesta niin läheisesti toisiinsa, että olisi luonnollista olettaa niiden molempien myös syntyneen samanaikaisesti. Ensiesiintymäluettelossa sen vuoksi hieman yllättää tieto, että *vienti* on todettu vasta AHL 1865:ssä — yhdyssanoissa *ulos-* ja *maasta-wienti* —, vaikka *tuonti* esiintyy P. Hannikaisella ja E. Lönnrotilla jo 1847. Osoittautuu kuitenkin, että myös *vienti* on löydettävissä Lö 1847:stä (s. 138) sekä lisäksi 1850-luvun painotuotteista ainakin seuraavasti: — — ei ole niiden [pellavien] *wienti* ulkomaillen tawallisesti milloinkaan suuri. (Suometar 1851/25, s. 2, p. 2). Muualle ulkomaalle *wientiä* on vähää wä-

hempi kuin edesmenneenä vuotena. (Maamiehen Ystävä 1852/33, s. 4, p. 1). Ks. ed. Ak 26. 3. 1857 ja S. Julk. Sanomia 1859 (s. 211, p. 3).

Vienti edustaa johdostyyppiä, joka 1800-luvun keskivaiheilla useissa tapauksissa alkoi voittaa alaa sitä ennen tavallisempien *-nta ~ -ntä*, *-nto ~ -ntö* tai *-ma ~ -mä* -loppuisten kustannuksella. Seuraavasta ilmenevät näillä johtopäätteillä muodostuneiden *viennin* edeltäjien sekä niiden vanhempien synonyymien summittaiset esiintymäajat samoin kuin niiden vähittäinen väistyminen *viennin* tieltä:

Pois culjetaminen: Cuningallisen Maijestetin Armollinen Kieldo Majawan naheain pois culjetamisesta Waldacunnasta [= — — emot Båfwerskins förande utur Riket]. Ak 1733 (Pi 547).

Ulosculjetus, *-culjettaminen*: — — Jywäin ja erinomaisten Ruoca-Caluin ulosculjetus Suuren Ruhtinan Maasta — —. Ak 1741 (Pi 642). Cuning:sen Maj:tin Armollinen Kieldo, Caickia Eläinden ja Ruoca-Caluin Ulosculjettamista vastaan Waldacunnasta. Ak 1771 (Pi 1273). *Ulos-kuljetus* mainitaan vielä HEL 1838:ssa (s.v. *utförsel*).

Uloswieminen: — — Julistus, Tacki- ja Ossmundi-Raudan uloswiemisen KIELLOSTA ulos Waldacunnasta. Ak 1748 (Pi 751). [Tavaroiden omistajalla on oikeus saada] — — uloswjemisen sedeli [= *utförsedel*] Tullskrifwarilda — —. Ak 1766 (Pi 1104, s. 4). [Olemme jo sallineet] — — Ruotsalaisen Wiljan vapaan ja estämättömän uloswiemisen [= *en fri och obehindrad utskęppning af Swenskt Spannmål*] — —. Ak 1775 (Pi 1358, s. 3). Viime vuosisadan alkupuoliskolla *uloswieminen* oli hyvin yleisessä käytössä; esimerkkejä siitä tarjoavat mm. seuraavat viralliset asiakirjat: Pi 1966 (1810), 2256 (1820), 2633 ja 2640 (1849), 3478 (1850), 3552 (1851), 3749 (1853), 3904 (1855) ja 26. 3. 1857. Sana-kirjoista kuitenkin vain HEL 1838 sen esittää (s.v. *utförsel*).

Pois-kauppaus: Näihen hallituksiin [so. Yhdysvaltain] — — pois-kauppaus (exporthandel) [oli vv. 1823—25] 25,337,157 Dollars — —. C. A. Gottlund, Otawa I (1828, s. 206).

Wieminen: [Ei sallita kaikenlaisten] — — Suomen kaluin ja teosten wiemistä Wenäjän maalle [= — — *införsel till Ryssland*] — —. Ak 1835 (Pi 2687, s. 6). — — sanottuin tawarain ulkomaille wiemistä [pitää palkioilla edistää] — —. Ak 1847 (Pi 3276). Salakuljetus on kieltyä tawaran salainen tuominen ja wieminen. Lok 1847 (s. 339). — — sekä tuomisen että wiemisen suhteen [= *wid såväl införsel som utförsel*] — —. Ak 11. 7. 1856.

Uloswiemä oli tavallinen varsinkin yhdyssanoissa *uloswiemäpaikka* Ak:t 1831 ja 1834 (Pi 2560, s. 2 ja 2633, s. 21), *uloswiemäkauppa* Ak 1835 (Pi 2676, s. 4), *uloswiemätulli* Ak:t 1836, 1841, 1844 ja 1848 (Pi 2712, s. 1, 2915, s. 3, 3060, s. 3 ja 3327, s. 1)

sekä 27. 5. 1856 (s. 2), *uloswiemä-palkkio* Ak:t 1835 (Pi 2680, s. 2 ja 2688, s. 3), *uloswiemä-palkinto* Ak:t 1840, 1845 ja 1847 (Pi 2848 s. 3, 3119 s. 3, 3124 s. 4 ja 3276 s. 3). Mutta sitä käytettiin myös itsenäisenä sanana: [Vientipalkkiopyyntö on esitettävä] — — Tullikamarille siinä paikassa, josta *uloswiemä* tapahtuu, Ak 1835 (Pi 2688). — — ennen *uloswiemää* [on esitettävä tavaran laatutodistus] — —. Ak 1845 (Pi 3124). Ks. ed. Ak 1839 (Pi 2811, s. 56).

Wiemä rajoittui pääasiassa yhdyssanoihin *wiemä-tulli* (Ak 1834, Pi 2633, s. 153), *wiemäkauppa* (Lok 1847, s. 101) ja *wiemä-tawarat* (Suomi 1854, s. 70). Viimeksi mainittu esitetään melkein kaikissa 1800-luvun jälkipuoliskon sanakirjoissa s.v. *export*. Samanlaisessa merkityksessä näkyy joskus pelkkä *wiemä* monikollisena: Tästä hawaitaan Suomesta [Riigaan] *wiemäin* [v:n 1850 aikana] kohonneen 1849 vuoden suhteen. (Suometar 1851/4, s. 4, p. 2). *Wiemä* mainitaan s.v. *export* EURO 1853:ssa.

Uloswientö: — — olemme Armossa tahtoneet edeskäsin alentaa mainitusta *uloswientö*-kalusta maksettawan tullirahan neljäksi kopeikaksi — —. Ak 1836 (Pi 2712). — — Julistus kiellosta wastoin saha-tukkien, hirsien ja pärehpuiden *uloswientöä* Suomen Isoruhtinanmaasta. Ak 1845 (Pi 3133). Ks. myös EURO 1853 (s.v. *utförsel*).

Uloswientä: Sen [voin] *uloswientä* on vuosiuuodelta lisääntynyt. (Suometar 1848/21, s. 2, p. 2).

Wientä: — — maatawarain ulkomaille *wiemisen* kehotukseksi — — tulee *wientä*-palkintoja maksettawaksi — —. (Kanawa 1845/14, s. 1, p. 1). Kiiniottaja on se, jonka ilmoituksella — — luwaton tawarain *wientä* eli tuonta on ilmitullut. (Lok 1847, s. 344). — — Suomen kauppakaluin *wientä* on ollut vuosi uuodelta kiihkenemässä. (Suometar 1849/8, s. 2, p. 1).

Wientö: EURO 1853 (s.v. *export*). Tarpeettoman [viljan] *wiennön* ja tuonnon näin vähentymällä taitanewat yksityiset muissa toimen osissa silloin voimansa käyttää. (S. Julk. Sanomia 1857, s. 59, p. 2). Ks. ed. AHL 1874 ja 1884 sekä ERWAST 1888.

Uloswienti: Samaten ei millään tawalla — — estettäkö semmoisen kauppakalun tuontia tahi *uloswientiä*, (Ak 11. 6. 1858, s. 9; ks. myös s. 14).

Sanakirjoissa *ulos-wienti* mainitaan s.v. *export* ja (tai) *utförsel* ensiksi AHL 1865:ssä ja viimeisen kerran AHL-Fo 1885:ssä. Haku-sanaksi se ilmestyy AHL 1874:ään, ja siinä asemassa se pysyy yllätävän kauan, Cannelinilla se tavataan vielä 8. painoksessa 1948. Käytössä se tällä vuosisadalla tuskin on sanottavasti ollut; Nykysuomen sanakirjassa se kylläkin esiintyy, mutta hylättäväksi leimattuna.

Maasta-wientö: AHL 1865 (s.v. *export*).

Maastavienti lienee saanut alkunsa pyrkimyksestä sellaiseen ilmaukseen, joka tajuttiin selvemmäksi kuin yksinkertainen *vienti* ja suomalaisemmaksi kuin *ulosvienti*. Sekin mainitaan jo AHL 1865:ssä, ja sitä käytetään edelleenkin, erityisesti silloin kun täysin yksiselitteinen sana on tarpeen.

Vähittäin adverbilla on nykysuomessa kaksi merkitystä: 1) 'pienin erin' (vastakohtana *tukuittain*), sekä 2) 'vähitellen'. Jälkimmäinen ei enää ole varsin tavallinen, mutta iältään se lienee edellistä vanhempi, ja mainitaan ainoana JUSL 1745:ssa, mistä *vähitellen* vielä puuttuu. Toistettuna, suunnilleen merkityksessä 'milloin — milloin' tai 'osittain — osittain', sana sisältyy erääseen 1673 annettuun asetukseen (Pi 170):

Cuitengin meidän täyty euulla, että — — meidän weron wetäwäiset alimaisē, wāhittāin sala, wāhittāin julkisest [= — — sompt hembligen, sompt uppenbarligen] pandixi panewat, pois palkawat, waihattawat ja mywät heidän taloistans — — sekä Peldoja, Haacoja, Saaria, Luotoja, Medzāmaita ja Nijttuja — — (s. 2).

Nykyisessä pääfunktiossaan *vähittäin* esiintyy 21. 7. 1731 annetussa asetuksessa (Pi 524): Ei pidä Prykärein palawina mymän wāhittāin [= i minut], eikä wāhembä cuin puolancuria, (5 §, 2).

Eräässä vuoden 1747 asiakirjansuomennoksessa on puhe paloviinan "minuteringin eli wāhittāin myymisen" verosta (Pi 725, 3 §), vuotta nuoremassa taas henkilöistä, "jotea minuterawat eli wāhittāin myywät Palonwijnaa Maalla" (Pi 745, 4 §).

Myydä verbin määritteenä *wähittäin* myöhemmin tavataan ainakin seuraavissa lähteissä: RWL 1759 (s. 127), (RAPOLAN mainitsema) Ak 1770, muutamat 1810-luvun asiakirjat (Pi 2102, s. 7, 2128, s. 8 ja 2278, s. 4), Lok 1847 (ss. 99, 100 ja 234) sekä E. Lönnrothin kauppakaarensuomennos (Suomi 1857, s. 29). Suomalais-ruotsalaisissa sanakirjoissa tämä merkitys tulee näkyviin vasta Lö 1880:ssä; ruotsalais-suomalaisista leksikoista sen esitti ensimmäisenä AHL 1865.

Vähittäin on siis kauppakielen terminä ollut tunnettu ainakin 1730-luvulta alkaen, mutta sen rinnalla on eri aikoina enemmän tai vähemmän yleisesti käytetty myös seuraavia ilmauksia:

Minutis(a): — — poltajat ei saa myä palawina minutis, (Pi 524, 6 §). Ks. myös seur.

Wähisä osisa: — — myydä minutisa eli vähisä osisa Palanwijna — —. (Pi 725, 3 §).

Kappaleittain: Uudenkaupungin, Rauman ja Porin Kaupungin asukkaat saawat — — myydä puukalujansa Juutin haminoissa kappaleittain [= i minut] — —. Ak 1831 (Pi 2584, s. 6).

Vähitellen: — — paremminpa tuo käypi kauppakin, urakalta kuin vähitellen. (C. A. Gottlund, Otawa II, 1832, s. VII). Luwallinen myyjäkään ei saa vähitellen palo-wiinaa myydä, (Lok 1849, s. 121). Elköön kukaan muu, kun porvari — — myykö tavaroitansa vähitellen; E. Lönnrot (Suomi 1857, ss. 26, 27). Tässä merkityksessä *vähitellen* on noteerattu kymmenkunnassa 1800-luvun sanakirjassa, ensimmäiseksi EURO 1853:ssa.

Rihkamittain: Pajaston isännät ja manufaktuurilaiset — — saawat missä kaupungissa hyvänsä pitää awonaisia myöntöaittoja niissä tukuttain ja rihkamittain omia teoksiaan myöä, (Lok 1847, s. 178; ks. myös ss. 177 ja 181).

Rihkamin: EURO 1853, Lö 1877, ERWAST 1888 ja RI-KI 1902.

Pienissä joukoissa: Luonani — — käwi matkustawia kauppälähettiläitä, tarjoten kaikellaisia kaluja pienissä joukoissa, (Miten kopeekka kaswoi Tuhanneksi Ruplaksi, 1859, s. 31).

Vähäiskaupoin: Joilla kaupungeissa on käsityölaitos, olkoon lupa pitää niissä awoimia puoteja ja vähäiskaupoin myydä teoksiansa, (RWL 1865, s. 142 sekä 1877, s. 216). Ks. myös STRÅ 1866, Lö 1880 ja AHL 1884.

Vähittäin sanan ohella tämän vuosisadan ammattikielessä ei ole ollut käytössä muita ilmauksia kuin *vähin erin*, *vähissä erin*, *pienin erin* ja *pienissä erin*, joista kaksi ensimmäistä mainitaan sanakirjoissa AHL 1865:stä vast. AHL-Fo 1885:stä alkaen. Mikään niistä ei kuitenkaan ole samassa määrin terminluonteinen kuin *vähittäin*. Terminä käypä on sen sijaan *kappaleittain* (HEL 1838:ssa ja WALLIN 1849:ssä *kappalitain*), mutta ei täysin samassa merkityksessä kuin *vähittäin*.

Yhdyskunta kuuluu niihin moniin sanoihin, jotka eri aikoina ovat täyttäneet saman tehtävän kuin nykykielessä *yhtiö*. Mm. tässä merkityksessä se esiintyy 21. 4. 1840 — von Beckerin kielenkääntäjäkautena — annetussa ”Suomen waihetus- depositioni- ja laina-bankkia” koskevassa julistuksessa (Pi 2855):

Kuitenkin saa bankki wastakin antaa erinäisille ihmisille lainoja, waikka ei takausta wasten, waan ainoasti wastoin wakuutta waihetuskirjoissa, welkakirjoissa, yhdyskuntain ja yhteisten hankkeiden osakirjoissa [= — — emot

säkerhet i vexlar och förskrifningar, actiebref i bolag och allmänna företag] — — (s. 4).

Isommat wärikunnat ja yhdyskunnat [= Större menigheter och associationer] saattawat — — saada bankista lainaa — — (ibid.).

Bolag sanan kääntämisessä virallisten asiakirjojen suomentajat myöhemmin ovat turvautuneet *yhdyskuntaan* ainakin 1845, 1848—50 ja 1853 (Pi 3130, 3137 ss. 6 ja 15, 3191 ss. 8 ja 15, 3331, 3407, 3478 s. 9 ja 3719). Saman sanan sisältävät lisäksi Suometar 1848/44 (s. 4) — RAPOLAN mainitsema ensiesiintymälähde —, Akt 19. 2. 1856 (s. 5), 20. 10. 1857 (ss. 1, 3 ja 5), 11. 6. 1858 (s. 11) ja 16. 11. 1859 (s. 1) sekä Suomi 1858 (s. 344).

V. 1865 *yhdyskunta* ilmestyy merkityksessä 'bolag' Ruotsin Wärikunnan Lain uuteen laitokseen, jonka oli suomentanut Gustaf Cannelin. Aikaisemmat kääntäjät olivat vastaavassa kohdassa (Kauppa-kaari, X) käyttäneet seuraavia sanoja: *yhdystö* E. Lönnrot (Suomi 1857, s. 39), *caupan-yhteys*, *cauppa-yhteys* t. *yhteys* E. J. Paleen (1759) ja *cauppa-seura* S. Forseen (käsikirj. 1738). V. 1877 julkaisussa, Jaakko Forsmanin täydentämässä ja korjaamassa painoksessa *yhdyskunnan* tilalla on *yhtiö*. Edellisen sisältää luonnollisesti myös G. C[annelin]in suomentama Uusi Käsikirja Lainopissa 1874 (ss. 496—) ja 1882 (ss. 542—).

Leksikkojen hakusanana *yhdyskunta* mainitaan ensi kerran EUR 1860:ssä. Sitä vastaa säännöllisesti ruots. *samfund*, alkuaikoina joskus myös *corporation*, mutta vain AHL 1874:ssä ja LÖ 1880:ssä *bolag*. Viimeksi mainittua suomeksi käännettäessä taas *yhdyskunta* on EURO 1853:ssa ensimmäisenä, STRÅ 1866:ssa ainoana ja Ahlmanin sanakirjoissa viimeisenä vastineena. Myöhemmin *yhdyskunta* puuttuu *yhtiön* rinnalta.

Eräässä v:n 1850 asiakirjassa (Pi 3478, s. 15) esiintyy yhtiötä merkitsemässä sporadisesti *yhdyskunta*, jossa *i* voi olla painovirhe. Kun kuitenkin em. *yhdystön* rinnalla on myös *yhdistö* (Lok 1849, ss. 114, 115, 165, 191 ja 206), ei ole mahdotonta, että *yhdyskunta* on tarkoitettu juuri tämänmuotoiseksi.

Yhdysvallat edustaa ensiesiintymäluettelossa melko harvalukuista maantieteellisten nimien ryhmää. Sen kirjakielinen käyttö palautetaan vuoteen 1873, B. F. Godenhjelmin Saksalais-Suomalaiseen Sanakirjaan. Nimen kiteytyminen nykyiselleen oli kuitenkin

tapahtunut tosiasia jo 1859, jolloin Yrjö Koskinen (nimim. Sakari Teppo) Mehiläisen marraskuun numerossa useissa yhteyksissä (ss. 247—51) puhui (*Pohjois-)Amerikan Yhdysvalloista*. Aikaisemmin, ja osittain myöhemminkin, tätä liittovaltiota nimitettiin seuraavasti:

Yhteenliitettyt vapa-valtaiset Hallitokset [= förenta Staterna i Norra Amerika]. C. A. Gottlund, *Otawa I* (1828, s. 199).

Yhdys-waltakunnat. Ak 1843 (RAPOLAN tieto). [= Förenta Staterna], A. G. Hallsten, *Maantieto* (suom. G. C., 1860, ss. 103—04) ja *Maantieteen Oppikirja* (7. painoksesta suomennettu, 1868, ss. 199—).

Pohjais Amerikan yhdistyneet Wapawaltakunnat. L. Platou, *Geografia eli Maan Opas* (suom. Aug. Ahlqvist, 1844, ss. 107 ja 109). Pariissa kohden tämän oppikirjan kääntäjä on tyytynyt vähän lyhyempiin muotoihin *Pohjais Amerikan Yhdistyneissä Waltakunnissa* ja *Pohjais Amerikan Wapawaltakunnat* (s. 110). Kirjan toinen ja kolmas painos (1855 ja 1859) ovat tässä nimikysymyksessä vielä samalla kannalla kuin ensimmäinen, ellei ota huomioon sitä vähäpätöistä eroa, että viimeinen sana on kirjoitettu *Wapaawaltakunnat*.

Yhdysvaltakunta. P. Tikkanen 1845 (RAPOLAN tieto).

Pohjas-Amerikan wapakunnat [= Nordamerikanska Fristaterna] G. Bredow, *Yhteinen historia* (suom. K. Aejmelaesus, 1847, s. 120).

(*Pohjais-)Amerikan Yhdistettyt wallat, waltakunnat t. Hallituskunnat* [= (Nord-)Amerikanska Förenta-Staterne]: Suostumus Hänen Majesteettinsa Wenäjän Keisarin ja Pohjais-Amerikan Yhdistettyin waltain välillä, Ak 1854 (Pi 3813, s. 1). — — Hänen Majesteettitänsä Wenäjän Keisarilta waltakirjalla warustettu Herra Edward Stöckl, — — Hänen Majesteettinsa asiainajaja Hallituksen luona Amerikan yhdistettyissä waltakunnissa; ja Amerikan yhdistettyjen Waltain Presidentiltä yhdenkaltaisella waltakirjalla warustettu Herra Willjam L. Marcy, Amerikan yhdistettyin Hallituskuntain Waltasihtieri — — owat suosineet ja allekirjoittaneet seuraavaiset artiklat: (ibid., s. 4)

Pohjas-Amerikalaiset wapakunnat [= De Nordamerikanska fristaterna]. G. Bredow, *Pääasiallisimmat tapaukset Maailman historiasta* (suom. K. Er--s, 1858).

Pohjaisamerikan wapawaltiot [= Nordamerikanska Fristaterna]. G. Bredow, *Ensimmäiset alkeet Ihmiskunnan historiassa* (suomennos, 1858, ss. 160—61).

(*Pohjos-amerikan*) *Liitto-waltakunnat*. L. Korander, *Yleinen Maantiede* (1868, ss. 232—).

Pohjois-Amerikan Yhdysvaltakunnat. L. Platou, Yleinen Maatiede (suom. Aug. Ahlqvist, 4. painos, 1871, ss. 80—83).

Ruotsalais-suomalaisissa sanakirjoissa *Förenta Staterna* nimeä vastaa AHL 1865:ssä *Yhdis-Wallat*, AHL 1874:ssä ja 1884:ssä *Yhdyswallat* sekä AHL-Fo 1885:ssä ja myöhemmin *Yhdysvallat*.

Luetelluista suomalaisista nimimuunnoksista useimmat on helppo todeta käännösteitse syntyneiksi. *Yhdysvallat* on tuloksena tiivistymisprosessista, jonka aikaisempia vaiheita edustavat *Yhdysvaltakunnat* ja *Yhdistyneet (Wapa)Waltakunnat*; vieraana lähtökohtana on lähinnä ollut *Förenta Staterna*.

GÖRAN KARLSSON: *Early Occurrences of some Finnish Words, their Semantic Development and Older Synonymous Expressions*

The article presents early occurrences of approximately twenty Finnish words and explains possible changes in their meaning as well as in the use of their synonymous expressions. The words are listed in alphabetical order and each is further specified as to meaning, first actual or supposed use and the year the word first occurred in a printed publication.

ajanviete 'tidspillan' (waste of time) Samuel Salin 1756; 'tidsfördriv' (pastime) D. G. Heintzius 1767.	liike 'merkantil rörelse' (business) Henrik Reinhold Gummer 1792.
apuraha 'försträckning, förskott' (advance) Juhana Mathesius 1740.	liikemies 'affärsman' (business man) Imperial Instructions 1858.
kannattaa 'löna sig, bära sig' (be worth) Suometar 1848.	merenkulku, merikulku 'sjöfart' (navigation) R. von Becker 1842.
kansantalous 'nationalekonomi' (national economy) Yrjö-Koskinen 1873(?); kansatalous, kansataloudellinen J. N. Lang 1885.	osakeyhtiö 'aktiebolag' (joint-stock company) Yrjö-Koskinen 1867.
kauppapuoti 'handelsbod' (store) D. G. Heintzius 1768.	raaka-aine 'råmaterial' (raw material) R. von Becker 1835.
keskihinta 'medelpris' (medium price) Reinhold von Becker 1839.	salakuljetus 'smuggling' (smuggling) R. von Becker 1839.
kirjeenvaihto 'brevväxling' (correspondence) Aukusti Lilius 1862; kirjevaihto Suomen Julkisia Sanomia 1857.	tilintarkastus 'revision av räkenskaper' (audit) Imperial Proclamation 1867.
	tuotanto 'produktion' (production) Yrjö-Koskinen 1873.

vienti 'export' (export) Elias Lönnrot
1847.

yhdyskunta 'bolag' (company) R. von
Becker 1840.

vähittäin 'ibland' (sometimes), 'dels'
(in part) Royal Statutes 1673; 'i mi-
nut' (at retail) Royal Statutes 1731.

Yhdysvallat 'Förenta Staterna' (Uni-
ted States) Yrjö-Koskinen 1859.